

ORTADOĞU VAKFI

Ortadoğu Ülke Seminerleri

**MISIR SEMİNERLERİ
RAPORU**

ORTADOĞU
VAKFI
MIDDLE EAST FOUNDATION
وقف الشرق الأوسط

TAKDİM

Ortadoğu Vakfı, Ortadoğu'ya karşı var olan yanlış ve eksik yargıların önüne geçerek Türkiye ile bölge ülkeleri arasındaki toplumsal hareketliliğin ve işbirliğinin başta akademide olmak üzere çeşitli alanlarda artırılmasına yönelik çalışmalar yapmaktadır. Türkiye'nin son yıllarda bölge ülkeleriyle ilişkilerini daha da geliştirmesi Ortadoğu Vakfı'nın bir sivil toplum kuruluğu olarak benimsediği vizyonun haklılığını kanıtlar niteliktedir.

Bu rapor, 2020 Eylül ayında Ortadoğu Vakfı'nın hayata geçirdiği "Ortadoğu Ülke Seminerleri" dizisinin dördüncüsünü oluşturan ve 2020 Aralık ayında geręekleřtirilen Mısır Seminerleri'nin değerlendirilmesi amacıyla hazırlanmıştır.

Altı ana başlık altında ve alanında uzman akademisyenler tarafından çevrimiçi geręekleřtirilen Mısır Seminerleri, katılımcılara Mısır hakkında genel bir perspektif sunmak amacıyla geręekleřtirilmiřtir.

Ortadoğu Vakfı

Seminer Programı

Mısır Modernleşmesi

Dr. Halil İbrahim Erol
Kırklareli Üniversitesi

22 Aralık 2020, 19.00-20.00

Mısır'ın Siyasal Yapısı

Dr. M. Tahir Kılavuz
Marmara Üniversitesi

23 Aralık 2020, 19.00-20.00

Mısır Siyasal Hayatında Müslüman Kardeşler

Dr. M. Hüseyin Mercan
Marmara Üniversitesi

24 Aralık 2020, 19.00-20.00

Mısır'ın Ekonomi Politigi

Dr. Taha Eğri
Kırklareli Üniversitesi

25 Aralık 2020, 19.00-20.00

Bölgesel Güçlerin Mısır Politikası

Doç. Dr. Mehmet Özkan
*Türkiye Maarif Vakfı Amerika
Birleşik Devletleri Direktörü*

26 Aralık 2020, 19.00-20.00

Küresel Güçlerin Mısır Politikası

Prof. Dr. Mesut Özcan
*Ankara Sosyal Bilimler
Üniversitesi*

27 Aralık 2020, 19.00-20.00

Mısır

Modernleşmesi

Dr. Halil İbrahim EROL

Ortadoğu Vakfı, “Ortadoğu Ülke Seminerleri” dizisinin Aralık ayındaki “Mısır Seminerleri” etkinliğinde ilk olarak Kırklareli Üniversitesi Tarih Bölümü’nden Dr. Halil İbrahim Erol’u ağırladı.

Dr. Halil İbrahim Erol, Batı’nın modernite olarak ürettiği siyasal, ekonomik, kültürel ve askeri yapı ve kurumların Batı dışı toplumların kendi devlet yapılarına uyarlama çabalarını modernleşme olarak ifade ederek seminere başladı.

Osmanlı İmparatorluğu yönetimi altına girmeden önce Mısır, Memlûklûler’in idaresi altındaydı. 1517 yılında Osmanlı İmparatorluğu’na dâhil olmasından imparatorluktan ayrılışına kadar Mısır siyasi, ekonomik ve diğer farklı yönlerden imparatorluktan etkilenmiştir. Kavalalı Mehmet Ali Paşa’nın Mısır’a vali olarak atanması Mısır siyasal tarihinde dönüm noktası olmuştur. 1805’te Mısır’a vali olarak atanan Kavalalı, ölümüne kadar Mısır siyasal hayatına hükmetmiş, hanedanından gelen yöneticiler ise 20. yüzyılın ortalarına kadar Mısır siyasal hayatında etkili olmuşlardır.

Dr. Halil İbrahim EROL

Kırklareli Üniversitesi
Tarih Bölümü

Halil İbrahim Erol, 2007 yılında Boğaziçi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü’nden mezun oldu. Yüksek lisansını İstanbul Üniversitesi’nde “Şanizade Mehmet Ataullah Efendi’nin Tarih Anlayışı” başlıklı teziyle 2010 yılında bitirdi. 2019’da “Mısır’da Tarihçilik ve Tarih Yazıcılığı (1800-1850)” başlıklı teziyle doktorasını tamamlamıştır. Erol, Kırklareli Üniversitesi Tarih Bölümü’nde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır. Çalışma alanları arasında tarih felsefesi, tarih yazıcılığı, kavramlar tarihi, Orta Doğu tarihi, ve XIX. yüzyıl Mısır tarihi bulunmaktadır.

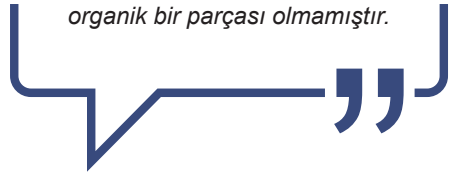
Erol, Napolyon'un 1798 yılında Mısır'ı işgal etmesinin Osmanlı egemenliği altındaki Mısır için bir dönüm noktası olduğunu ifade etmiş, ancak Kavalalı'nın Mısır'da kurmuş olduğu hakimiyetin hiçbir zaman Fransız işgalinin organik bir parçası olmadığını özellikle vurgulamıştır. Nitekim Fransız işgaliyle birlikte Mısır'da kurulan Fransız enstitüleri, Fransa'dan gelen bilim adamları, matbaanın gelişi ve birtakım siyasal kurumlar kısa ömürlü olmuştur. Kavalalı'nın 1805'ten itibaren kendi hakimiyetini oluşturmasıyla Mısır için modernleşme süreci başlamıştır. Mısır'ın modernleşme sürecine etki eden ilk unsur ise matbaanın kullanılması olmuştur. Matbaanın aktif olarak kullanılmasıyla özellikle mühendislik, tıp ve askeri alandaki Fransızca metinler Arapça ve Türkçe'ye çevrilerek basılmıştır. 1850'den sonra da felsefe, sanat ve düşünce gibi farklı alanlardaki eserler Mısır'da kurulan matbaalarda basılmaya devam etmiştir.

Bunların yanı sıra Kavalalı, Mısır'da kurulan modern okullarda öğretmen olmaları için başta Fransa ve İtalya olmak üzere çeşitli Avrupa ülkelerine öğrenciler göndermiş, bu kişiler

özellikle 1850'lerden sonra Mısır'ın modernleşme sürecine ciddi katkılar sunmuşlardır. 1820'lerden itibaren Mısır'da askeri okullar açılmış ve modern bir ordunun kurulabilmesi için bu eğitim kurumlarına önem verilmiştir. Modernleşme sürecinde Kavalalı, halkın genelinin eğitim almasına karşı çıkmıştır. Kavalalı, modern ordunun asker ihtiyacını Sudan'dan karşılamak istese de başarılı olamamıştır. Sudan Seferi'nden başarı elde edemeyen Kavalalı Mehmet Ali Paşa, insan kaynağı olarak Mısır fellahlarına yönelmiştir. Toprağından koparılan Mısırlı fellahlar bu durumdan hiç memnun olmamış, bu yüzden fellahlar fırsatlarını buldukça ordudan kaçmanın yollarını aramışlardır.

Napolyon'un 1798 yılında Mısır'ı işgal etmesinin Osmanlı egemenliği altındaki Mısır için bir dönüm noktası olmuştur. Ancak Kavalalı'nın Mısır'da kurmuş olduğu hakimiyetin hiçbir zaman Fransız işgalinin organik bir parçası olmamıştır.

Erol, Kavalalı döneminde Mısır'ın sadece siyasal olarak değil ekonomik olarak da merkezîyetçi bir yapıya dönüştüğünü ifade etmiştir. Sulama kanallarının açılması ve üretim faaliyetlerinin hızlanması Mısır'ı ekonomik olarak dönüştürmüştür.

Ekonomik yapının tamamına tekeli ve merkezîyetçi anlayış hakim olmuştur. Bu merkezi ekonomi aynı zamanda modernleşme süreciyle beraber oluşturulan 130.000 kişilik orduyu beslemiştir. 1838 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun İngiltere ile imzaladığı Baltalimanı Anlaşması'nın temelinde Mısır odaklı olduğunu belirten Erol, anlaşmanın amacının Kavalalı'nın kurmuş olduğu merkezîyetçi, tekeli ve güçlü piyasa ekonomisine İngiliz mallarının egemen olması olduğunu ifade etmiştir. Kavalalı'nın kurmuş olduğu ekonomik yapı, ithal malların Mısır iç piyasasını bozmayacağı şekilde düzenlenmişti. Baltalimanı Anlaşması ve bundan sonraki gelişmelerle birlikte İngilizler Mısır'da daha etkili olmuşlardır.

19. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Kavalalı hem Osmanlı hem de Batı

tarafından benimsenen bir figür olmuştur. 1840'tan itibaren Mısır Valiliği'nin Kavalalı hanedanından gelen hanedan üyeleri tarafından devam ettirileceği konusunda Osmanlı İmparatorluğu'ndan taviz koparıldığı görülmektedir. Bu tavizden sonra İsmail Paşa döneminde Mısır Hıdivlik statüsü kazanmıştır. Böylelikle ilk Mısır Hıdivi Kavalalı'nın torunu İsmail Paşa olmuştur. Mısır'a hıdivlik statüsü verilmesi mahiyeti itibariyle Osmanlı-Mısır ilişkilerinde pek ciddi değişikliklere neden olmamış, ilişkiler İngiliz işgaline kadar değişmeden devam etmiştir. Bu dönemin Mısır ve dünya siyaseti açısından önemli gelişmelerinden birisi Süveyş Kanalı'nın açılmasıdır.

Hıdiv İsmail döneminde daha çok kültürel modernleşme çalışmalarının olduğunu ifade eden Erol, bu dönemin modernleşme çabalarının Kavalalı Mehmet Ali Paşa döneminden mahiyet itibariyle farklı olduğunu ifade etmiştir. Başka bir ifadeyle bizzat batılılaşmayı hedefleyen bir siyaset izlenmiştir. Kavalalı, Batı'yı ve Batı'daki teknik gelişmeleri yakından takip etmiş, kendi gündemi dışına çıkmamış, daha pratik ve teknik gayeleri olan bir modernleşme

çabası içinde olmuştur. Hıdiv İsmail döneminde ise Mısır modernleşmesinde asıl gayenin değiştiği bir modernleşme süreci yaşanmaya başlamıştır. Hıdiv İsmail, Mısır'da kitlesel eğitimin yaygınlaştırılması için reformlar yapmıştır. Bu dönemde modernleşme çalışmalarında kültürel olarak Batı'ya yaklaşan ve Batı'ya "yaranmaya" çalışılan modernleşme yaklaşımı benimsenmiştir. Hıdiv İsmail döneminde yapılan gösterişe kaçan kültürel modernleşme çalışmaları ve bunlara harcanan yüksek bedeller Mısır'da toplumsal huzursuzluğa neden olmuştur.

1870'lerden sonra Suriye'den gelen gayr-i müslümler Mısır'ın düşünce dünyasına ciddi katkılar sağlamıştır. Özellikle Mısır tarih yazımı üzerinde yeni fikirler oluşmuştur. Yine bu dönemde Mısır'da Kavalalı döneminde açılan modern okullardan mezun olan kişilerin 1850'den sonra Mısır tarih çalışmaları üzerine etkili oldukları görülmektedir. Fransız işgalinden sonra, İslam fethi ile başlatılan Mısır tarihinin artık Antik Mısır ve Firavunlar dönemine kadar geri

götürülen bir yaklaşım tarzı, Firavunlar dönemini Mısır'ın doğal parçası sayan bir anlayış Mısırlı tarihçiler tarafından kabul görmeye başlamıştır.

1882'de Mısır'ın İngilizler tarafından işgal edilmesi Mısır'ın hem ekonomik hem de siyasal olarak İngilizlerin denetimi altına girmesine neden olmuştur. İşgal ile birlikte Mısır'ın modernleşme çalışmalarının her alanda önünün kesildiği görülmektedir. Erol, İngiliz işgalinden 1952 Hür Subayla Darbesi'ne kadar Mısır'da İngilizlerin etkinliğinin artarak devam ettiğini belirterek semineri bitirmiştir.

Mısır'ın Siyasi Yapısı

Dr. M. Tahir KILAVUZ

Ortadoğu Vakfı, "Ortadoğu Ülke Seminerleri" dizisinin Aralık ayındaki "Mısır Seminerleri" etkinliğinde ikinci olarak Marmara Üniversitesi, Siyaset Bilimi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden Dr. Muhammet Tahir Kılavuz'u ağırladı.

Dr. M. Tahir Kılavuz, bir ülkenin siyasi yapısını anlamadan önce o ülkenin siyasi rejimini anlamak gerektiğini vurgulayarak seminere başlamıştır. Siyasal rejim, bir devlet içerisinde liderlerin seçimini ve ülkenin yönetimini belirleyen resmî (seçim, seçim sistemi, partiler ve seçimin nasıl gerçekleştiği) ve gayri resmî (somut olmayan ancak siyasi sistem içerisinde etkisi olan gelenekler veya teamüller) kurumların tamamıdır. Siyasal rejimler, demokrasiler ve demokrasi dışı veya otoriter rejimler olmak üzere iki temel sınıfa ayrılır.

Demokratik rejimleri otoriter rejimlerden ayıran temel kriterlerin özgür, adil ve rekabetçi seçimler olduğunu ifade eden Kılavuz, otoriter ve demokratik rejimlerin doğrusal bir çizgi üzerinde olduğunu ve tek tip demokratik ve otoriter rejimlerden bahsedilemeyeceğini ifade etmiştir. Demokratik rejimlerde seçimler, seçme

**Dr. M. Tahir
KILAVUZ**

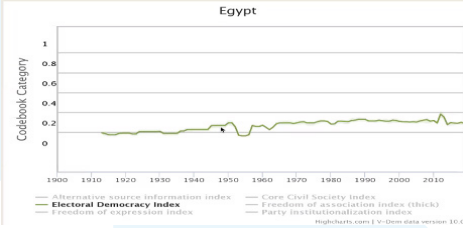
Marmara Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

M. Tahir Kılavuz, 2011 yılında İstanbul Bilgi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun oldu. Yüksek lisansını Koç Üniversitesi'nde "The Old Elites Strike Back: The End of the Political Liberalization Under Khrushchev and Menderes" başlıklı teziyle 2014 yılında bitirdi. 2019 yılında Notre Dame Du Lac Üniversitesi'nde "Authoritarian Persistence and Regime Change in the Middle East and North Africa: Autocrats, Opposition, and Coalitions" başlıklı teziyle doktorasını tamamlamıştır. Kılavuz, Marmara Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde doktor öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır. Çalışma alanları arasında hem Ortadoğu özelinde hem de bölgeler arası olarak otoriter rejimler, rejim değişimi, din ve siyaset ve darbeler bulunmaktadır.

ve seçilme hakkı, ifade ve toplanma özgürlüğü, siyasal partiler, bireysel haklar, medya özgürlüğü, hukukun üstünlüğü bulunurken otoriter rejimlerde de bu özellikler sınırlandırılmış bir şekilde mevcuttur.

Kılavuz, otoriter rejimlerde liderin iktidarını sürdürmek için iki temel araç kullandığını, bunların otoriter kontrol ve muhalif partilere bazı haklar vererek gücü paylaşma olduğunu belirtmiştir. Otokratik lider taviz vererek konumunu sabit tutmak istemektedir. Bu tavizler

Mısır'da Siyasal Rejim

sonucunda ise hibrit rejimler ortaya çıkmaktadır. Bu rejimler bazı konularda demokrasiye yaklaşan sınırlı rejimlerdir. Mısır, seçimli otoriterlik olarak adlandırılan hibrit rejim modeli olarak görülmektedir.

Mısır'daki değişen siyasal süreci anlamak için tarihsel dönüşümlere bakmak gerektiğini ifade eden Kılavuz,

ilk dönüşüm sürecinin Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Mısır'da yaşanan bağımsızlık hareketi olduğunu belirtmiştir.

“

Mısır, 1922 yılında bağımsızlığını kazanmasına rağmen İngiliz kontrolünün etkisi 1950'li yıllara kadar devam etmiştir. Bu süreçte en önemli şey, rejimin tamamen İngiliz kontrolü altında olmasıdır.

”

Mısır, 1922 yılında bağımsızlığını kazanmasına rağmen İngiliz kontrolünün etkisi 1950'li yıllara kadar devam etmiştir. Bu süreçte en önemli şey, rejimin tamamen İngiliz kontrolü altında olmasıdır. Kral Faruk döneminde İngiliz etkisinin zirveye çıktığı ve muhalefetin çok kuvvetli olamadığı Mısır'da İngiliz himayesi 1952 Hür Subaylar Darbesi'ne kadar devam etmiştir. Mısır tarihindeki en önemli dönüşümlerden birisinin 1952'de Hür Subaylar Darbesi'yle gerçekleştiğini ifade eden Kılavuz, bu darbe ile Mısır'ın krallık yönetiminden cumhuriyet rejimine

geçtiğini belirtmiştir. Yönetimin askeri yollarla ele geçirilmesi darbe olarak adlandırılrsa da subaylar sıklıkla bunun devrim olduğunu vurgulamışlardır. Kılavuz, 1952 Hür Subaylar Darbesi'nin üç önemli sonucu olduğunu, bunların İngiliz kontrolü altındaki krallığın yıkılması, cumhuriyet rejiminin kurulması ve milliyetçilerin kontrolü altında Mısır'ın inşası olduğunu belirtmiştir.

Darbenin en önemli aktörü olan Cemal Abdülnâsır darbeyi takip eden süreçte Mısır siyasetine yön vermiştir. Nâsır, Antik Mısır'dan 1954 yılına kadar Mısır'ı yöneten ilk Mısırlı liderdir. Nâsır, Mısır'ın siyasal dönüşümünü iktidarının ilk yıllarında gerçekleştirmiştir. Tüm siyasi parti ve oluşumların yasaklanmasıyla Mısır, otoriterliğinin zirve dönemini yaşamıştır. 1956'da Süveyş Kanalı'nı millileştirmesiyle Nâsır sadece Mısır'da değil tüm Arap dünyasında kahramana dönüşmüştür. Arap milliyetçiliği bu dönemde zirve noktasına ulaşmıştır. Nâsır'ın sosyalist ve Arap milliyetçi politikaları 1967 Arap-İsrail savaşına kadar sürmüştür. 1967 Arap-İsrail Savaşı'nda İsrail'in Arapları hezimeye uğratması sonucunda Arap milliyetçiliği ciddi yara almıştır.

Nâsır'ın 1970'teki ani ölümünden sonra Hür Subaylar Darbesi'nin bir başka önemli aktörü olan Enver Sedat Mısır'ın yeni lideri olmuştur. Bir çok otoriter liderin başa geldiği ilk yıllarda yaptığı gibi Sedat da bir açılım gerçekleştirmiştir. Bu açılım, temelde ekonomik amaçları olan "İnfitah" politikasıdır. Sedat bir Arap milliyetçisi olarak sosyalizme yakın bir ekonomik politika uygulayan Nâsır'dan farklı olarak Mısır'ı kapitalist sisteme yakınlaştırmaya çalışmıştır. 1978 yılında İsrail ile imzalanan Camp David Anlaşması, bölgenin geleceğini derinden etkileyen bir dönüm noktası olmuş ve bu tarihi anlaşmadan iki yıl sonra Sedat suikaste öldürülmüştür.

1980'de Enver Sedat suikaste uğradıktan sonra onun en yakınlarından olan Hüsnü Mübarek Mısır'ın yeni lideri olmuştur. Tıpkı Sedat döneminde olduğu gibi Mübarek de iktidarının ilk zamanlarında siyasal açılım gerçekleştirmiştir. Mübarek, otuz yıl süren iktidarında ilk siyasal açılımı 1980 yılında gerçekleştirmiş, 1990'larda bu açılımı kapatmış ve 2000'lerde tekrar önünü açmıştır. 2000'lerde siyasi alan genişlerken Mübarek bazı gruplara parti kurmak haricinde sivil toplum faaliyeti imkânı vermiştir. Lakin bu açılım da

başarılı olmamıştır. Tüm muhalif gruplar tek çatı altında toplanarak, 2005 yılında Mübarek rejimine karşı yeter anlamına gelen "Kifaye" hareketini başlatarak alternatif yollar aramışlardır. Bu hareket, sistemin değişmesini ve demokratik bir rejime geçilmesini isteyen bir hareket olmuştur. Ancak hareketin içinde bulunan farklı grupların aralarındaki problemlerden dolayı hareket iki sene içerisinde dağılmıştır.

2005'te yapılan parlamento seçimlerinde Müslüman Kardeşler 88 milletvekili çıkartmış ve parlamentonun %20'sini kazanmıştır. Kılavuz, Mısır'daki muhalefetin artan gücüne karşılık rejiminin 2010 seçimlerinde Müslüman Kardeşler'in tüm adaylarını engellediğini, hibrit rejimlerin bu yöntemlerle hareket ettiğini ifade etmiştir.

25 Ocak 2011'de Mübarek rejiminin yıkılmasının ardından Mısır'da ilk defa özgür, adil ve rekabetçi bir seçim yapılmıştır. Müslüman Kardeşler'in adayı Muhammed Mursi %52 oy oranıyla Mısır'ın ilk demokratik lideri olmuş ve Müslüman Kardeşler, parlamento'nun %42'sini de kazanmışlardır. Bu seçimlerde Selefilere desteklediği

Nur Partisi'nin de parlamento'nun %20'lik kısmını kazanmasıyla parlamento İslamcılarının kontrolü altına girmiştir.

Mısır'da yaşanan demokratikleşme havası 2013 yılında General Sisi önderliğindeki askeri darbeye kadar sürmüştür. Darbenin ardından 2014 yılında gerçekleştirilen başkanlık seçimlerinde Sisi, 2013 darbesinde kendisini destekleyen ve Müslüman Kardeşler'e karşı cephe alan muhaliflerin desteğiyle oyların %97'sini almıştır. 2018 yılındaki seçimlerde Sisi'nin karşısına çıkabilecek güçlü muhalif adaylarını ortadan kaldırılmasıyla, Sisi sembolik bir aday karşısında oyların %97'sini alarak otoriter rejimine devam etmiştir. Sisi döneminin 2011 öncesine geri dönüş olduğunu ifade eden Kılavuz, yapılan seçimlerin sembolik değer taşıdığını ve sadece 2012 seçimlerinin demokratik seçimler olduğunu ifade ederek semineri bitirmiştir.

Mısır Siyasal Hayatında Müslüman Kardeşler

Dr. M. Hüseyin MERCAN

Ortadoğu Vakfı, “Ortadoğu Ülke Seminerleri” dizisinin Aralık ayındaki “Mısır Seminerleri” etkinliğinde üçüncü olarak Marmara Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü’nden, Dr. Muhammed Hüseyin Mercan’ı ağırladı.

Dr. M. Hüseyin Mercan, Müslüman Kardeşler teşkilatının Mısır siyasal hayatını, genel Ortadoğu siyasetini ve aynı zamanda dünya genelindeki İslami hareketleri de derinden etkilemiş bir teşkilat olduğunu belirterek seminere başlamıştır.

Müslüman Kardeşler denildiğinde akla ilk gelen isim 1906 yılında Mahmudiye’de doğan hareketin kurucusu Hasan el-Benna’dır. Benna’nın değişen dünya dinamiklerini erken dönemde tespit etmesi hem kurduğu harekette hem de hareketin ilerleyen yıllarındaki politikalarında etkili olmuştur. Mercan, Benna’nın hem kendini hem de ilerleyen süreçte Müslüman Kardeşler’i Mısır’da konumlandırmasında

**Dr. M. Hüseyin
MERCAN**

Marmara Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

M. Hüseyin Mercan, 2008 yılında Marmara Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü’nde mezun oldu. Yüksek lisansını Yıldız Teknik Üniversitesi’nde “Suriye Dış Politikası ve Ulusal Çıkar: 1990- 2010” başlıklı teziyle 2011 yılında bitirdi. 2017 yılında İstanbul Üniversitesi’nde “İslami Hareketin Kurumsallaşma Sorunu Işığında Müslüman Kardeşler Teşkilatı” başlıklı teziyle doktorasını tamamlamıştır. Mercan, Marmara Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü’nde doktor öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Çalışma alanları arasında Ortadoğu siyaseti ve İslami hareketler bulunmaktadır.

iki temel neden olduğunu ifade etmiştir.

Bu hususların ilki, ortaokul yıllarında iken tanışmış olduğu Şazeli Tarikatının Hasefiyye koludur ki, Müslüman Kardeşler teşkilatın örgütlenme biçimini mutlak surette etkilemiştir. İkincisi de, İngiliz sömürgeciliğine karşı milliyetçi vatanperver duygulardır.

Benna, 1927'de Dar-ul Ulum'dan mezun olduktan sonra ilk ataması İsmailiye şehrine olmuştur. Mercan, İsmailiye şehrinin Müslüman Kardeşler'in kurulmasında önemli bir motivasyon kaynağı olduğunu, bunun nedeninin ise Süveyş Kanal Şirketi'nin merkezinin ve İngiliz askeri üssünün burada bulunmasını göstermiştir. Bu yıllarda, İsmailiyye toplumsal yaşantıda İslami sembollerden ve ahlaki değerlerden ziyade Batılı değerlerin öne çıktığı bir yerdir. Şehrin bu özelliği teşkilatın kurulması için tetikleyici bir unsur olmuştur. Benna, halk içerisinde gelen taleple beraber 1928 yılının Mart ayında altı arkadaşı ile beraber Müslüman Kardeşler Teşkilat'ını kurmuştur.

Mercan, kuruluşundan günümüze kadar Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın üç ana dönem yaşadığını ve bu

dönemlerin 1928'de kuruluş sonrası yerelleşme dönemi, 1932 ile başlayan ulusallaşma dönemi ve 1940'larda başlayan uluslararasılaşma dönemi olduğunu ifade etmiştir.

“

Hasan El-Benna'nın İsmailiye'deki elitlerle beraber çeşitli aktiviteler gerçekleştirmesi, okul ve mescitler inşa ettirmesi, hareketi İsmailiye'nin önce kenar mahallelerine, sonra da köylerine yaymaya çalışması yerelleşme stratejisi çerçevesinde atılmış ilk adımlar olarak düşünülmektedir.

Hasan El-Benna'nın İsmailiye'deki elitlerle beraber çeşitli aktiviteler gerçekleştirmesi, okul ve mescitler inşa ettirmesi hareketi İsmailiye'nin önce kenar mahallelerine, sonra da köylerine yaymaya çalışması yerelleşme stratejisi çerçevesinde atılmış ilk adımlar olarak düşünülmektedir. Bu süreçten sonra Müslüman Kardeşler'in Mısır halkı nezdindeki bilinirliği yavaş yavaş artmaya başlamıştır.

1932 yılında Benna'nın tayininin Kahire'ye çıkmasıyla İsmailiye merkezli kurulmuş olan teşkilat Kahire'ye taşınmış ve bundan sonra teşkilatın ulusallaşma dönemi başlamıştır. Benna Kahire'ye tayininden sonra ulusal düzeydeki önemli isimlerle temaslar kurmaya başlamıştır. Benna'nın temas kurduğu kişiler arasında iki önemli isim vardır: Ahmet Es-Sukkeri ve Ahmet Mahir Paşa. Ahmet Es-Sukkeri, Benna'nın Kahire'ye geçmesinden itibaren hem teşkilatın ulusallaşma sürecinde hem de Benna'nın siyasal figürlerle tanışmasında önemli rol oynamıştır. Ahmet Mahir Paşa ise, teşkilatın Mısır siyasal sistemi içerisinde önemli bir konum elde etmesinde ve teşkilatın meşrulaşmasında etkili olmuştur.

1933-1935 yılları arasında Müslüman Kardeşler'in ilk teşkilat formlarını edinmeye başladığı, 1935'e gelindiğinde ise teşkilatlanmasının büyük oranda tamamladığı görülmektedir. Müslüman Kardeşler bu yıllarda Mısır'da en çok sözü geçen toplumsal hareketlerden biri olmuştur. Mercan, Müslüman Kardeşler'i iyi anlayabilmek için Hasan El Benna'nın teşkilatı kendisini merkeze koyarak kurduğunun, ruhani liderlik ya

da karizmatik bir otorite ile liderlik kültürü inşa ettiğinin unutulmaması gerektiğini ifade etmiştir.

Teşkilatın, toplumsal ve dini bir hareketten İslamcı siyasal bir harekete dönüşümündeki kırılma ise 1939 yılındaki 5. Genel Kurul Toplantısı'ndan sonra olmuştur. Benna, burada hareketi siyasal bir örgüt olarak tanımlamış ve bununla beraber teşkilat sadece ulusal düzeyde değil uluslararası arenada da kendisine yeni muhataplar bulma arayışına girmiştir.

1940'lardan itibaren teşkilatın sadece Mısır sathında faaliyet göstermekle yetinmediği, başta Arap dünyası olmak üzere Müslüman toplumlardaki İslami oluşumlarla temas kurmaya çalıştığı uluslararasılaşma dönemi başlamıştır. Mısır politikacılarının bu dönemde 2. Dünya Savaşı ile meşgul olmaları Müslüman Kardeşler'in şube sayısını 3.000'e, üye sayısını ise yaklaşık bir milyona çıkarmasını kolaylaştırmıştır. Mercan, 1940'lı yıllarda teşkilat tarafından kurulan paramiliter gruba mensup bir öğrencinin dönemin başbakanı Nukraşi Paşa'yı öldürmesinin teşkilat açısından en

önemli kırılma noktası olduğunu ifade etmiştir. Bundan sonraki süreci Benna pragmatik manevralarla telafi etmeye çalışmış ama bu çaba yeterli olmamış, Benna 1949 Şubat ayında Mısır istihbarat servisinin organize ettiği bir saldırıda hayatını kaybetmiştir.

Benna gibi bir ruhani liderin hayatını kaybetmesi teşkilatta bir sorunsala sebebiyet vermiştir. Teşkilat Benna'nın vefatından 1951 Ekim ayına kadar bir lider olmaksızın devam etmiştir. 1951 yılında Hasan el-Hudeybi Müslüman Kardeşler'in yeni lideri olmuştur. Mercan, Hudeybi'nin teşkilatın bütün önemli süreçlerine ve Mısır siyasal hayatının önemli kırılmalarına şahit olmuş bir isim olmasına rağmen Müslüman Kardeşler bağlamında üzerinde en az durulan isim olduğunun altını çizmiştir.

Hudeybi'yi Hasan El-Benna'dan ayıran temel hususlardan biri onun döneminin teşkilatın kurumsallaşma sürecine tekabül etmesidir. Hudeybi dönemi ile beraber Müslüman Kardeşler doğrudan Mısır siyasal sisteminin bir aktörü olarak hareket etmeye başlamıştır. Hür Subaylar Darbesi gerçekleşirken

Müslüman Kardeşler'in halkı motive ettiğini ve devrimi meşrulaştırdığını belirten Mercan, bunun en önemli nedenini Cemal Abdunnâsır'ın teşkilat mensubu olması olarak ifade etmiştir.

Hudeybi'nin Nâsır'a yönelik yapmış olduğu sert eleştiriler ve Nâsır'a yazmış olduğu sert mektubun ardından Müslüman Kardeşler üzerindeki kısıtlama ve baskılar ciddi manada artmıştır. Mercan, Nâsır ile ilişkilerin kötüleşmesinin teşkilat içerisinde yeni bir başlangıca kapı araladığını, bundan sonra Hudeybi'nin hareketi ayakta tutabilme ve Mısır siyasal hayatının önemli bir parçası olarak koruyabilme stratejisini güttüğünü ifade etmiştir.

Teşkilat için yeni bir isim olan, ancak modern İslam siyaset düşüncesi ve İslamcı hareketler açısından öne çıkan Seyyid Kutub, Müslüman Kardeşler'e katılmıştır. Radikal söylemlerinin teşkilat içinde zemin kazanmasıyla birlikte Kutub, teşkilat içinde önemli bir isim haline gelmiştir. Kutub'un teşkilata katılmasıyla Kutub taraftarları ile Hudeybi arasında yollar ayrılmaya başlanmış ve sonrasında Kutubçu ekolün hareketten kopmasıyla teşkilat

farklı bir sürece girmiştir. Hudeybi bu dönemde teşkilatı siyasal ve toplumsal meşruiyeti merkezde tutarak devam ettirme amacında olmuştur.

1970 yılında Nâsır'ın ölümünden sonra iktidara gelen Enver Sedat döneminde Müslüman Kardeşler önemli bir atılım gerçekleştirmiştir. Sedat, Müslüman Kardeşler'i Nâsırcı sosyalist-milliyetçi politikaları ortadan kaldırmak için etkili bir araç olarak görmüştür. Sedat, Müslüman Kardeşler mensuplarının her alanda önünün açılmasını ve teşkilatın üniversitelerdeki faaliyetlerinde kolaylık sağlanmasını istemiştir. Mercan, Sedat'ın bu politikaları sonucunda teşkilatın 1990'lı yıllarda seyrini belirleyecek olan orta kuşağın doğuşuna neden olduğunu belirtmiştir.

Nâsır dönemindeki baskıcı politikalarından dolayı Mısır'ı terk etmek zorunda kalan teşkilat mensuplarının çoğu Körfez ülkelerine gitmişlerdi. Mısır'da üniversite eğitimlerini tamamlamış olan bu kişiler Körfez ülkelerinde önemli sermaye sahipleri olmuşlardı. Mısır'da başlatılan ekonomik açılım nedeniyle Sedat, bu zengin Mısırlı sermaye sahiplerini ülkeye geri dönmeye davet etmiştir.

Sedat döneminde teşkilatın şirketler ve üyelere alınan aidatlarının yıllık miktarının 26 milyar dolar civarında olduğu bilinmektedir.

Mübarek dönemi Müslüman Kardeşler'in kendilerini siyasal alanda ön plana çıkardığı bir dönem olmuş, Müslüman Kardeşler 1984 ve 1987 seçimlerinde ittifaklar yoluyla meclise girmiştir. Mübarek, teşkilatın Mısır siyasal hayatında ilerlemesini engellemek için seçim kanununda değişikliğe gitse de daha sonra geri adım atmak zorunda kalmıştır. Sedat döneminin ilk yıllarında üniversite okuyan teşkilat mensupları 1990'lı yıllarda teşkilatın seyrini değiştirmiştir. Bu kişiler aktif teşkilatçı özellikleri nedeniyle Mısır'daki işçi ve memur sendikalarında ve barolarda önemli pozisyonlar elde etmişlerdir.

Mercan, Müslüman Kardeşler'in 1990 yılından itibaren devletin bütün kademelerine nüfuz eden ve devletten daha hızlı bir şekilde faaliyet gösteren bir yapıya dönüştüğünü ifade etmiştir. 2011 devriminden hemen sonra teşkilat, toplumu hızlıca mobilize eden ve süreci yönetmeye çalışan bir harekete dönüşmüştür.

Mercan, 2011 Mısır Devrimi sonrasında teşkilatın, Hürriyet ve Adalet Partisi'ni kurarak ilk partileşme adımını attığını, ancak zaten kuruluşundan itibaren bir siyasi parti gibi çalıştığını ifade ederek semineri bitirmiştir.

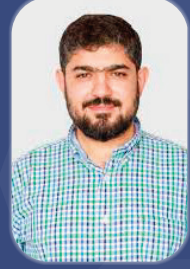
Mısır'ın Ekonomi Politiki

Dr. Taha Eğri

Ortadoğu Vakfı, "Ortadoğu Ülke Seminerleri" dizisinin Aralık ayındaki "Mısır Seminerleri" etkinliğinde dördüncü olarak Kırklareli Üniversitesi, İktisat Bölümü'nden Dr. Taha Eğri'yi ağırladı.

Dr.Taha Eğri, Mısır ekonomi politikini iyi anlayabilmek için dört ana dönem olduğunu ifade etmiş ve bu dönemlerin bağımsızlıktan 1952 Hür Subaylar Darbesi'ne kadar olan dönem, 1954-1970 Cemal Abdunnâsır dönemi, 1970-1980 Enver Sedat dönemi ve 1980-2011 Hüsnü Mübarek dönemi olduğunu belirterek seminere başlamıştır. Mısır her dönemde kendisine ait süreklilikleri ve değişimleri olan bir ekonomik kimliği vardır.

1922 yılında İngiltere'den bağımsızlığını kazanmasına rağmen İngilizlerin Mısır üzerindeki etkisi 1950'li yılların başlarına kadar devam etmiştir. Bu dönemde Mısır başta pamuk olmak üzere İngiltere için hammadde sağlayan bir ülke

Dr. Taha Eğri

Kırklareli Üniversitesi, İktisat
Bölümü

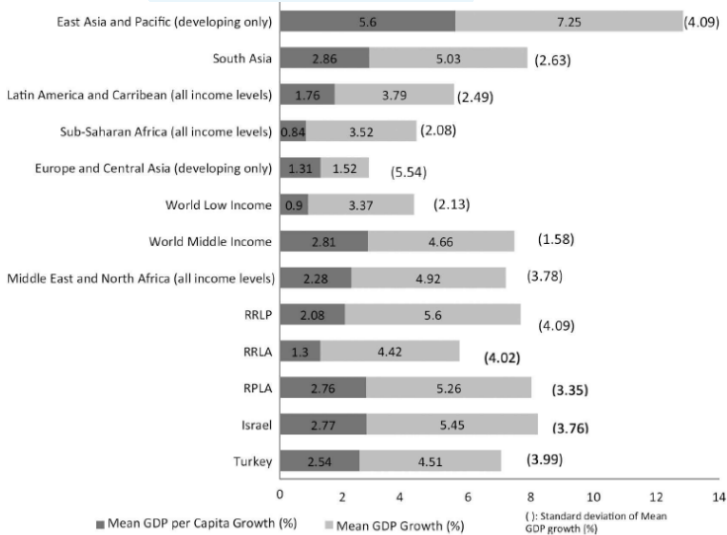
Taha Eğri, 2008 yılında Boğaziçi Üniversitesi İktisat Bölümü'nden mezun oldu. Yüksek lisansını İstanbul Üniversitesi'nde "2000 Sonrası Türk Tarım Politikalarının Değişimi ve Bir Alan Çalışması: Kırklareli Örneği" başlıklı tezi ile 2011 yılında bitirmiştir. 2014-2016 tarihleri arasında George Mason Üniversitesinde misafir araştırmacı olarak bulunmuştur. 2017 yılında İstanbul Üniversitesi'nde "Arap Ayaklanmalarının Ekonomi Politikleri ve Bir Demokrasiye Geçiş Denemesi: Mısır Örneği" başlıklı tezi ile doktorasını tamamlamıştır. Eğri, Kırklareli Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde doktor öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Çalışma alanları arasında kurumsal iktisat, Ortadoğu ekonomileri, asker-ekonomi ilişkisi ve İslam iktisadi bulunmaktadır.

konumunda olmuştur.

İngilizler, Mısır'la olan ekonomik ilişkilerin devamı için liberal piyasa anlayışını teşvik ve hatta dikte etmiştir. Bu dönemde Süveyş Kanalı'nın İngiliz ve Fransız şirketleri tarafından kontrol edildiğini unutmamak gerekmektedir. Bu dönemde genel olarak liberal ekonomik sistemin hakim olduğunu belirten Eğri, bu sistemin genel olarak İngiltere'nin çıkarlarına hizmet ettiğini ifade etmiştir.

1952 yılında Mısır'da Hür Subaylar Darbesi gerçekleşmiştir. Darbenin öne çıkan aktörleri ise Cemal Abdunnâsır ve bir grup genç subay olmuştur.

Mısır'ın bağımsızlıktan darbeye kadar olan süreçte ekonominin genel olarak İngiliz çıkarlarına hizmet ettiği görülmektedir. Cunta yönetimin planlı bir iktisadi politikası olmadığından dolayı Nâsır'ın iktidarının ilk yıllarında liberal ekonomik yapının Mısır'da devam ettiği görülmektedir. 1954 yılında Nâsır kendi otoritesini sağlamlaştırmak için hem siyasal hayatta hem de ekonomide birtakım yeni açılımlar getirmiştir. Nâsır'ın Mısır ekonomisinde devletin rolünü artırmak için yaptığı ilk ve en önemli adım "Toprak Reformu" olmuştur. Kavalalı döneminden itibaren Mısır'daki toprakların büyük bir kısmını

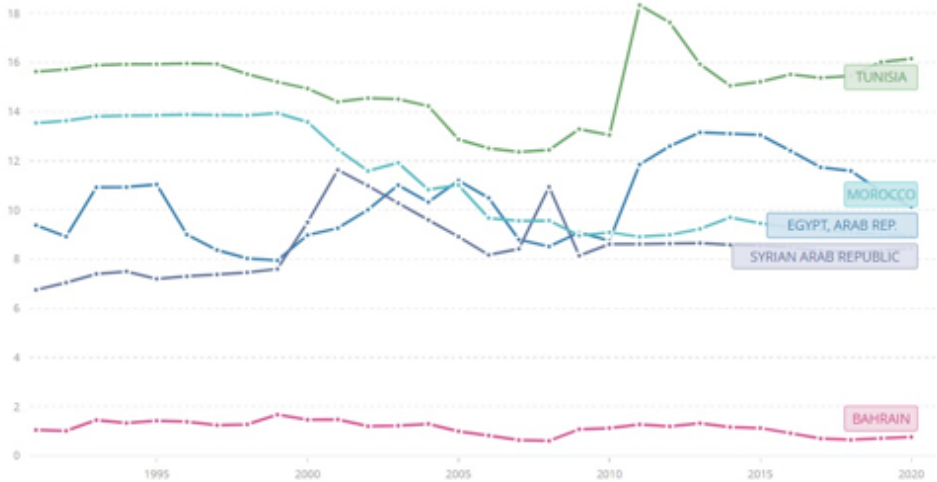
1960-2010 Yılları Arasında Mısır'ın Ekonomik Büyüme Oranları

kontrol eden büyük aileler vardı. Bu aileler aynı zamanda belirli bir güç sahipleriydi.

Nâsır, toprak reformu vasıtasıyla hem bu güçlü ailelerin etkinliğini azaltmayı hem de Mısır'daki kendi iktidarının meşruiyetini sağlamayı hedeflemiştir. Eğri, Nâsır'ın sosyalist-devletçi ekonomik modeline geçişte ilk adımın toprak reformu olduğunu belirtmiştir. Nâsır dönemine damgasını vuran önemli olaylardan bir tanesi Nil Nehri üzerine kurulması planlanan Asvan Barajı projesidir. Baraj inşaatı için kredi müzakereleri sırasında Amerikan

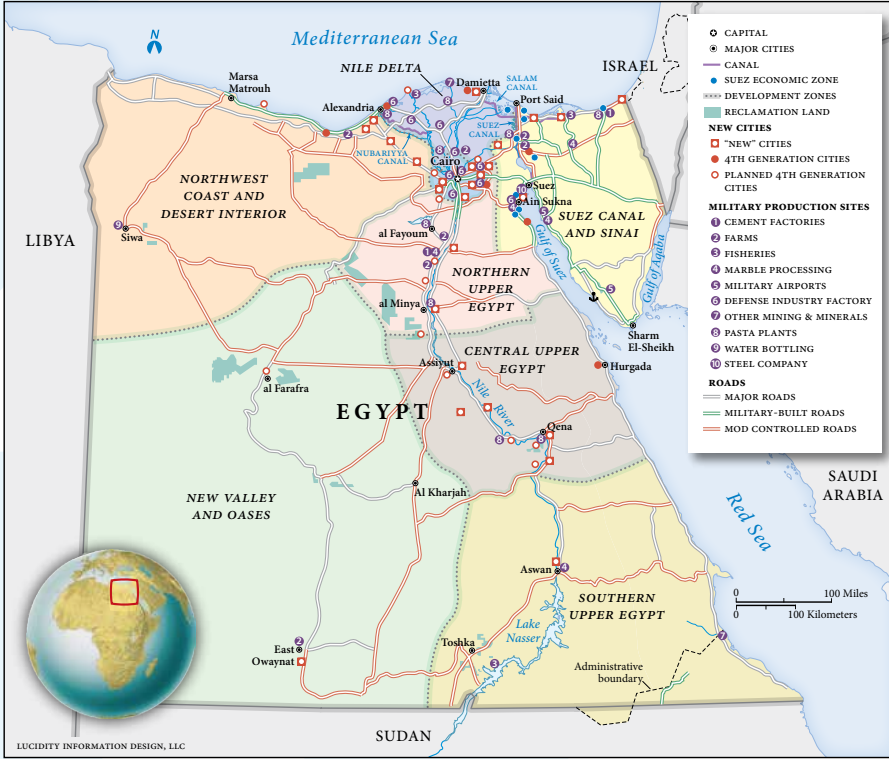
yönetiminin çeşitli sebeplerden dolayı geri çekilmesiyle Nâsır kredi ihtiyacı için Sovyetler Birliği'ne yönelmiştir. Ayrıca Asvan Barajı'nın inşası için gerekli kamu kaynaklarının oluşturulması adı altında önce finans kurumları daha sonrasında sanayi tesisleri kamulaştırılmıştır. Nâsır döneminin geneline bakıldığında Arap sosyalizmi adı altında devletin, ekonominin neredeyse tamamını kontrol ettiği görülmektedir.

1970 yılında Nâsır'ın ani ölümünden sonra iktidara gelen Enver Sedat önemli iktisadi sorunlarla karşılaşmıştır. Sedat ekonomik problemleri çözmek

1990-2020 Yılları Arasında Mısır'ın İşsizlik Oranları

Mısır Ordusu'nun Ekonomideki Rolü ve Çıkarları

Kaynak: *Owner of the Republic: An Anatomy of Egypt's Military Economy*

için "İnfitah" politikası adını verdiği bir açılım geliştirmiştir. Sedat, Mısır'ı yeniden Batı bloğuyla entegre ederek ekonomik sorunları çözmeyi amaçlamıştır. Devletçi ve kapalı bir ekonominin kapitalizme entegre olması ekonomik sektörün bir anda hazırlıksız yakalanmasına yol açmıştır.

İhracat yerine ithalatın öne geçmesi ve özellikle lüks ithalat ürünlerinin Mısır'a

girmesiyle dış borç hızla artmıştır. Sedat, bu borç krizinin altından kalkmak için IMF ile müzakere etmiştir. Kapalı ekonominin ve sonrasında ani ithalat artışlarının neden olduğu döviz açığı ve Nâsır dönemi politikalarının kamu üzerindeki yükünün artırması nedeniyle Sedat ciddi ekonomik krizle karşılaşmıştır. Kamu açığının kapatılması için özellikle Batılı devletlerden dış borç alma ve Körfez

ülkelerinden yardım ve yatırımlar talep etme yoluna gitmiştir.

1981’de Sedat’ın suikast sonucu öldürülmesinden sonra Hüsnü Mübarek Mısır’da iktidara geçmiştir. Eğri, Mübarek’in 30 yıl süren iktidarında Mısır’ın, küresel ekonomik sistemin dinamikleriyle birlikte üç kez ekonomik dönüşüm yaşadığını belirtmiştir.

İlk olarak, 1980’lerde Mısır borçlanma ve petrol fiyatlarından kaynaklı bir büyüme yaşamıştır. Ancak dışarıdan gelen yatırımların verimsiz sektörlere aktarılması ve petrol gelirlerinin hazır tüketim olarak kullanılması makro ekonomik yapıda bozulmaya yol açmıştır.

Makro ekonomik yapıdaki bozulma 1990’larda ekonominin üzerinde ciddi yaralar açmıştır. İkinci dönüşüm ise Mısır’ın 1992 yılında IMF ile ekonomik reform ve yapısal anlaşma yapmak zorunda kalmasıyla başlamıştır. Bu anlaşma sonucunda Mısır ekonomisinin devlet merkezli yapısından serbest piyasaya doğru bir geçiş denemesi yaşanmıştır. Üçüncü dönüşüm ise 2004 yılında tamamen özel sektör tabanlı ve neoliberal politikalar uygulayacak

bir hükümetin kurulmasıdır. Kurulan hükümet 2011’da Mübarek istifa edene kadar ekonomide etkili olmuştur. Eğri, ekonomide bu dönemde çok ciddi bir dışa açılım ve özelleştirme politikasının gerçekleştirildiği ve Mısır’daki ekonomik dönüşümün özellikle 2004-2010 arasında gerçekleştirildiğini vurgulamıştır. 1990’larda IMF ile ilk müzakere sürecinde 84, 2004-2011 arasında 202 şirket özelleştirilmiştir. Ancak serbest piyasa anlayışının yaygınlaşmasından ziyade, özelleştirmeler daha çoksıcak para ihtiyacını karşılama amaçlı olmuştur.

“

Mısır’ın her döneminde kendisine ait süreklilikleri ve değişimleri olan bir ekonomik kimliği vardır.

”

Mısır’ın ekonomi politik yapısını anlamak için ordu ve ekonomi arasındaki ilişki de iyi anlaşılmalıdır. Mısır’da Nâsır’ın başlattığı, Sedat’ın geliştirdiği ve Mübarek döneminde zirve yapan bir ordu- ekonomi ilişkisi bulunmaktadır.

Eğri, 2013 yılında darbeyle iktidara gelen Abdul Fettah El-Sisi'nin neo-liberal dönüşümlere karşı ordunun ekonomik çıkarlarını da koruduğunu, askeri projelerle birlikte, ekonomik çıkarlar açısından bir nevi eski rejime dönüş olarak yorumlamıştır. Bu dönüş, ideolojik olmaktan çok pragmatik yaklaşımlardan dolayı olmuştur.

Eğri, ordu ve ekonomi arasındaki ilişkinin Mübarek döneminde sarsılmış olsa da Sisi yönetimiyle birlikte tekrardan düzeldiğini ve Sisi yönetimiyle ordunun Nâsır döneminde olmadığından daha fazla Mısır siyasetini ve ekonomisini kontrol ettiğini belirterek semineri bitirmiştir.

Bölgesel Güçlerin Mısır Politikası

Doç. Dr. Mehmet ÖZKAN

Ortadoğu Vakfı, “Ortadoğu Ülke Seminerleri” dizisinin Aralık ayındaki “Mısır Seminerleri” etkinliğinde beşinci olarak Türkiye Maarif Vakfı Amerika Birleşik Devletleri Direktörü, Doç. Dr. Mehmet Özkan’ı ağırladı.

Doç. Dr. Mehmet Özkan, bölgesel güçlerin Mısır politikalarına ele almadan önce Mısır’ın jeopolitik, tarihsel ve etnik olarak Afrika, Arap ve Batılı kimliklerine sahip olduğunu ve bu kimlikleri anlamadan Mısır’ın dış politikasının anlaşılamayacağını ifade ederek seminere başlamıştır.

Mısır, Cemal Abdunnâsır döneminde daha çok Arap ve Afrika kimliklerinin; Sedat ve Mübarek dönemlerinde ise Batı kimliğinin; Mursi döneminde ise tüm kimliklerin öne çıktığı bir devlet olmuştur. Özkan, dış politika yapım sürecinde etkili olan üçlü kimliğin nasıl şekillendiğini Filistin meselesi üzerinden örneklendirmiştir.

**Doç. Dr. Mehmet
ÖZKAN**

Türkiye Maarif Vakfı, Amerika Birleşik Devletleri Direktörü

Mehmet Özkan, 2002 yılında İstanbul Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü’nden mezun olmuştur. Yüksek lisansını Linköping Üniversitesi’nde “Analyzing the Role of Egypt in the Middle East Through The Palestinian-Israeli Issue” başlıklı tezi ile 2008 yılında bitirmiştir. 2013 yılında Sevilla Üniversitesi’nde “Religion, Historical Legacy and Weltanschauung: The Cases of Turkey, India and South Africa” isimli teziyle doktorasını tamamlamıştır. Özkan, Türkiye Maarif Vakfı Amerika Birleşik Devletleri direktörü olarak çalışmaktadır. Çalışma alanları arasında Ortadoğu-Afrika siyaseti ve Türk Dış politikası bulunmaktadır.

Mısır, Cemal Abdunnasır döneminde daha çok Arap ve Afrika kimliklerinin; Sedat ve Mübarek dönemlerinde ise Batı kimliğinin; Mursi döneminde tüm kimliklerin öne çıktığı bir devlet olmuştur.

Filistin meselesi, 1950'li yılların dış politikasında İslami mesele, 1970'lerden sonra Arap meselesi, 1980'lerden sonra ulusal çıkar meselesi, 2000'lerden sonra ise Mısır'a yük olan bir mesele olmuştur. Özkan, ayrıca İsrail ile yapılan ve hezimetle sonuçlanan 1967 Arap-İsrail Savaşı'nın dış politikada hâlâ etkili olduğunu ifade etmiş, bu travmanın Müslüman Kardeşler ve Mursi dönemleri için de geçerli olduğunu belirtmiştir. Özkan, Mısır siyasetinde etkili olan bölgesel güçleri Körfez ülkeleri, Etiyopya, İran ve Türkiye olarak sıralamaktadır.

Mısır ile Körfez ülkeleri arasındaki ilişki 2014 yılı öncesinde karşılıklı saygı ve rekabet ekseninde sürmekteydi. Bu rekabet, merkezi Cidde'de bulunan İslam Konferansı Örgütü ile merkezi

Kahire'de olan Arap Ligi arasında yaşanmaktaydı. Mısır, Arap dünyasında entelektüel ve kültürel temsiliyeti taşımaktadır ve Körfez ülkeleri ile ilişki bu çerçevede şekillenmiştir. 2014 yılı ile beraber Mısır'ın Körfez ülkeleri ile ilişkileri farklı bir boyuta geçmiştir. Bu tarihten itibaren Mısır ile Körfez ülkeleri arasında karşılıklı bağımlılık ortaya çıkmıştır. Körfez ve Mısır'da darbe yapan elitler arasında ciddi ilişkiler gelişmiştir.

Körfez ülkelerinden Mısır'daki darbeci yönetimin ayakta kalması için Mısır'a ciddi sermaye akışı gerçekleşmiş ve bu ülkeler Cumhurbaşkanı Sisi'yi sonuna kadar desteklemeye başlamışlardır. Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin Mısır ile ilişkisinin ideolojik olmaktan çok pragmatik çıkarlara dayandığı görülmektedir. İkili ilişkilerdeki bu pragmatik yaklaşımlar hâlâ devam etmektedir.

Mısır-Etiyopya ilişkileri, Mısır'ın Afrika kimliğini uzun yıllar arka plana atmasından dolayı zayıf kalmıştır. Mısır dış politikasındaki Batı kimliği, Enver Sedat'ın iktidara geldiği dönemden günümüze kadar devam etmiş ve

Arap-Afrika kimliğinin önüne geçmiştir. 1999 yılında yapımına başlanan ve büyük kısmı tamamlanmış olan Rönesans Barajı Etiyopya ve Mısır arasında gerginliğe sebep olmuştur. Mısır, Etiyopya ve Sudan 2015 yılında bu gerginliği çözmek için bir araya gelmiş olsalar da soruna çözüm üretememişlerdir. Özkan, Mısır'ın uzun yıllar boyunca Afrika kimliğini geri planda tutmasından dolayı Etiyopya ile yaşanan su sorununun Mısır'a ciddi maliyetlere yol açtığını vurgulamıştır. Mısır'ın bu kimliği geri plana atmasıyla Etiyopya bölgede kilit rol oynamaya başlamıştır. Etiyopya'nın Afrika Birliğine başkentlik yapması bu konuda ayrıca elini güçlendirmektedir. Bu anlaşmasızlıkta Sudan, Mısır'ı desteklemektedir. Çünkü Sudan hem iç meseleleri hem de küresel boyuttaki meşruiyet meseleleri nedeniyle bu sorun karşısında pasif bir konumda kalmıştır.

Özkan, 1979 İnan Devrimi'ne kadar Mısır'ın İnan ile ciddi sorunlarının olmadığını ama devrimden sonra Mısır'ın İnan'a karşı politikalarında sertleşme olduğunu belirtmiştir. 1980 yılında başlayan ve 8 yıl süren İnan-

İnan Savaşı Mısır'ın bölgede gücünü arttırması için bir fırsat sunmuş olsa da, Mısır bu fırsatı değerlendirememiştir. Mısır'da İnan'a karşı keskin bir Şia karşıtlığı bulunmamasına rağmen siyasi rekabet her alanda kendini göstermektedir. 2011 yılında iktidara gelen Mursi, Mısır'ın Batı, Afrika ve İslami kimliğini yeniden dengeye oturtmak için 1979'daki devrimden beridir yapılmayan Kahire-Tahran uçak seferlerini tekrar başlatmıştır. Mursi'nin bu hamlesi Mısır'ın İslam dünyasıyla ilişkilerini düzeltmek istemesiyle ilgilidir. Mamafih bu durum uzun soluklu olmamıştır. Şu an Mısır-İnan ilişkileri özellikle Körfez ülkelerinin aldıkları pozisyona göre şekillenmektedir.

Mısır-Türkiye ilişkileri 2002 öncesine kadar karşılıklı saygı çerçevesinde şekillenirken 2002'de Türkiye'de yaşanan iktidar değişikliği sonrasında ilişkilerin seyrinde değişiklik yaşanmıştır. Soğuk Savaş yıllarında her iki ülke farklı kamplarda yer almışlardır. Mısır Bağılantısızlar Hareketi içindeyken Türkiye Batı bloğu içinde yer almıştır. 1978 Camp David Anlaşması'ndan sonra Batı çizgisinde politikalar yürüten Mısır, seküler kimliğini öne

çıkaran Türkiye'yi bir rakip olarak görmemekteydi. 2002 sonrasında Türkiye'de yaşanan iktidar değişimi ve sonrasında iktidarın İslami kimliğini öne çıkarmasıyla Mısır-Türkiye ilişkilerinin seyri değişmiştir. Özellikle 2013 yılında Mısır'da gerçekleşen askeri darbeden sonra ilişkiler son derece gerilemiştir. Diplomatik ilişkiler, maslahatgüzar seviyesine düşürülmüştür. Son zamanlarda Mısır-Türkiye ilişkilerinin tekrar eski haline dönüşeceğine yönelik haberler Türk medyasında sıkça yer alsa da buna dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır.

Mısır dış politikasında belirleyici olan üçlü kimlik dengede olmadığına bunun Mısır'a ciddimaliyeti olduğunu ifade eden Özkan, bugün Mısır'ın karşılaştığı üç önemli probleme değinmiştir. Bunların, Mısır dış politikasında belirleyici olan üçlü kimliğin dengelenmemesi, Mısır'ın bölgedeki eski rolünü kaybetmesi ve iç politikadaki meseleler ile dış politikadaki meselelerin dengelenmemesi olduğunun altını çizmiştir.

Küresel Güçlerin Mısır Politikası

Prof. Dr. Mesut ÖZCAN

Ortadoğu Vakfı, “Ortadoğu Ülke Seminerleri” dizisinin Aralık ayındaki “Mısır Seminerleri” etkinliğinde son olarak Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü’nden, Prof. Dr. Mesut Özcan’ı ağırladı.

Prof. Dr. Mesut Özcan, Mısır siyasetine etki eden küresel aktörler olarak Fransa, İngiltere, Rusya ve Amerika Birleşik Devletleri’nin politikalarını inceleyeceğini belirterek seminere başlamıştır.

Napolyon’un 1798 yılındaki Mısır seferi birçok yazar tarafından Ortadoğu’da modern dönemin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Napolyon’un Mısır’ı işgal etmesindeki temel neden İngilizler’in Hindistan yolunu kesmek ve bölgede nüfuz alanı oluşturmaktır. Mısır’ın işgali üç yıl sürmüş olsa da özellikle ilerleyen yıllarda Kavalalı Mehmet Ali Paşa ile Mısır’da kurulan yeni yapıyla Fransızlarla etkileşimin devam ettiği görülmektedir.

Prof. Dr. Mesut ÖZCAN

Ankara Sosyal Bilimler
Üniversitesi, Uluslararası
İlişkiler Bölümü

Mesut Özcan, 2000 yılında

Marmara Üniversitesi

Uluslararası İlişkiler

Bölümü’nden mezun olmuştur.

Yüksek lisansını Marmara

Üniversitesi’nde “Sınır Kavramı

ve Ortadoğu’da Sınırlar:

Irak Örneği” başlıklı tezi ile

bitirmiştir. 2007 yılında Boğaziçi

Üniversitesi’nde “Türkiye’nin

ve Avrupa Birliği’nin Dış

Politikalarının Uyumunu:

Ortadoğu Örneği” isimli teziyle

doktorasını tamamlamıştır.

Özcan, Ankara Sosyal Bilimler

Üniversitesi Uluslararası İlişkiler

bölümünde öğretim üyesi olarak

çalışmaktadır. Çalışma alanları

arasında Türk dış politikası,

Ortadoğu siyaseti ve bölgesel

çalışmalar bulunmaktadır.

1869 yılında Süveyş Kanalı'nın Fransız mühendis tarafından inşa edilmesi ve hisselerinin bir kısmının da Fransızlara ait olması ilişkilerin devam ettiğinin bir göstergesidir.

“

1922'de Mısır'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra Avrupa ile ilişkiler devam etse de ilişkiler özellikle 1950'li yıllardan sonra zayıflamıştır.

”

Özcan, 1922'de Mısır'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra Avrupa ile ilişkiler devam etse de özellikle 1950'li yıllardan sonra ilişkilerin zayıfladığını ifade etmiştir. Cemal Abdunnâsır'ın 1956 yılında Süveyş Kanalı'nı millileştirmesinden sonra Fransa, İngiltere ve İsrail ile birlikte Mısır'ı işgal etmiştir. Bu işgal girişimi aslında Fransa'nın, Mısır'da ekonomik çıkarlarını korumak için askeri müdahaleden çekinmediğini göstermektedir. Fransa'nın bu yaklaşımına tepki olarak Nâsır, Cezayir'in Fransa karşısında bağımsızlık savaşını desteklemiştir. İlerleyen dönemlerde -İngiltere ile

karşılaştırıldığında Fransa'nın etkinliği azalmıştır.

Güncel Mısır-Fransız ilişkilerine bakıldığında ticari hacmin 2,5 milyar dolar olduğu görülmektedir. Yakın zamanda belirli konularda Mısır-Fransa arasında yakınlaşma görüldüğünü ifade eden Özcan, bu yakınlaşmanın ortaya çıktığı alanların başında askeri teknoloji olduğunu ifade etmiştir. Askeri ve güvenlik alanındaki işbirliği özellikle 2015 sonrasında kendisini daha fazla hissettirmiştir.

Özcan, İngiltere'nin Fransa ile birlikte Mısır'da tarihsel bir aktör olduğunu ama İngiltere'nin Mısır üzerindeki etkisinin Fransa'dan daha fazla olduğunu belirtmiştir. İngiltere'nin Mısır'da etkin olmasının en önemli nedeni Hindistan sömürge yollarının güvenliğidir. 1869'da Süveyş Kanalı'nın yapılmasıyla sömürge güvenliği daha da önem kazanmıştır. Bu önemin göstergesi 1882 yılında İngiltere'nin Mısır'ı işgal etmesiyle netleşmiştir. Mısır'daki İngiliz etkisi 1952 yılına kadar devam etmiştir. 1952 yılında gerçekleşen Hür Subaylar Darbesi, İngiltere için bir dönüm noktası olmuştur. Krallığın ve İngiltere

ile işbirliği yapan yönetici elitlerin devrilmesi sonrasında İngiltere'nin Mısır'daki etkinliğinin oldukça azaldığı görülmektedir. Bu etkinliğin azalması bağlamında en çarpıcı olay ise 1956 yılında yaşanan Süveyş Krizi olmuştur. Soğuk Savaşın bölgeye yansımaya başlamasıyla birlikte Mısır'da ABD ve SSCB önemli iki aktör olarak görülmeye başlanmıştır.

Özcan, 1956'dan sonra İngiltere'nin Mısır politikasını anlamak için büyük ölçüde ABD ile beraber değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. 1956 yılından sonra İngiltere Mısır'ın politikalarını belirleyen aktör olmaktan çıkmıştır. İngiltere'nin Mısır üzerindeki etkisi ciddi oranda azalsa da ticari ilişkilerin günümüze kadar devam ettiği görülmektedir.

Sovyetler Birliği'nin Soğuk Savaş dönemi öncesinde Mısır üzerinde kısmi bir etkinliği olsa da özellikle Soğuk Savaş döneminde ABD ve İsrail'in bölgede dengelenmesi açısından Mısır dış politikasında önemli bir yer edinmiştir. 1956-1967 arasında ilişkilerin zirve yaptığı dönem olmuştur. Bu yıllar arasında binlerce Sovyet askeri

danışmanı Mısır Ordusu'nda görev almıştır. 1967 Arap-İsrail Savaş'ında Mısır Ordusu'nun büyük yıkım yaşamasıyla sorunlar ortaya çıksa da, savaş sonrasında Mısır Ordusu'nun Sovyetler Birliği tarafından tekrardan dizayn edilmesiyle ilişkiler eski halini almıştır. 1973 savaşından sonra Mısır'ın ABD ile ilişkilerinin artmaya ve Sovyetler ile ilişkilerinin azalmaya başladığı görülmektedir. 1978 yılında imzalanan Camp David Anlaşması'yla Mısır, ABD kampına dahil olmuştur. Mısır'ın ABD kampına geçmesiyle Sovyetler Birliği ile ilişkileri ciddi derecede gerilemiş ama belirli dönemlerde Mısır SSCB'den silah satın almaya devam etmiştir. Özcan, Putin döneminde ilişkilerin biraz daha ivme kazandığını ve Mısır ile Rusya'nın Libya, Suriye ve terörle mücadele konusunda yakın politikalar geliştirdiklerini ifade etmiştir. Putin'in Aralık 2017'de Mısır'ı ziyareti iki ülke arasındaki yakınlaşmanın önemli bir göstergesi olmuştur.

ABD-Mısır ilişkileri 1922 yılında Mısır'ın bağımsızlığı ile başlamış olsa da Mısır'daki Amerikan etkisi özellikle Soğuk Savaş döneminde kendisini göstermiştir. 1952-1970 yılları

arasında ABD -Mısır ilişkilerinin zayıf olmasının nedeni ABD ve Mısır'ın farklı kamplarda yer almasıdır. 1978 yılında ABD'nin öncülüğünde Mısır ile İsrail arasında imzalan Camp David Anlaşması, ABD-Mısır ilişkilerinde dönüm noktası olmuştur. Özcan, ABD öncülüğünde imzalanan anlaşmanın iki önemli sonucu olduğunu belirtmiştir. Bu anlaşmanın sonucunda Mısır, dış politikada ABD ile büyük ölçüde aynı çizgide hareket etmeye ve ABD'den askeri ve ekonomik destek almaya başlamıştır.

ABD, Camp David Anlaşması'yla birlikte her yıl İsrail'e yıllık 3 milyar ve Mısır'a 1,4 milyar dolar yardım yapmaya başlamıştır. 1946'dan günümüze kadar ABD farklı nedenlerden dolayı Mısır'a yaklaşık 84 milyar dolar civarında askeri ve ekonomik yardım yapmıştır. İlişkilerde askeri işbirliği fazla öne çıksa da ekonomik işbirliği de günden güne artmıştır. ABD'nin Mısır ile ekonomik olarak ilişkilerini geliştirmesinin amacı,

bazı ortak projeler yoluyla İsrail'in bölge ekonomisine entegre edilmesini sağlamaktır. 1979 İran Devrimi'nden sonra Mısır, ABD'nin bölgedeki en güvenilir müttefiklerinden bir tanesi olmuştur.

ABD, 2011 yılında Mısır'da başlayan ayaklanmaların ilk dönemlerinde Mısır halkının demokratik taleplerini desteklemiş olsa da sonrasında Mısır'da başta Müslüman Kardeşler ve diğer İslamcı grupların güç kazanmasından rahatsız olmuştur. Bu yüzden 2013 yılında gerçekleşen askeri darbeye ABD yönetimi başlangıçta sessiz kalmış olsa da yaşanan ciddi insan hakları ihlalleri karşısında ABD yönetimi uzun süredir devam eden askeri ve ekonomik yardımı kısa süreliğine askıya almıştır. Askıya alınan yardımlar ilerleyen süreçte tekrar devam ettirilmiştir. Özcan, son yıllarda bölgede yaşanan olaylar karşısında ikili ilişkilerin geliştiğini ifade ederek semineri bitirmiştir.

